

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 67., BR. 4., 121. – 160., ZAGREB, listopad 2020.

Hrvatski se jezik voli znanjem.

U SPOMEN ANTICI MENAC

(Split, 11. srpnja 1922. – Zagreb, 24. travnja 2020.)

Dok se Hrvatska u 2020. nosila s koronskim ožujskim i travanjским danima, izolacijom i karantenama, u samo mjesec dana razlike tiho nas je i neprijetno napustilo dvoje uglednih i izuzetnih znanstvenika i slavista dugoga i plodnoga životnoga i radnoga vijeka – Josip Matešić (preminuo 25. ožujka 2020. u 93. godini) i Antica Menac (preminula 24. travnja 2020. u 98. godini), čiji su se znanstveni interesi, osobito u području frazeologije, frazeografije i leksikografije, i poklapali, i doticali i razilazili, ali koji su, svaki sa svojega motrišta, ostavili neizbrisiv trag u hrvatskome jezikoslovlju.

Odlaskom Antice Menac izgubili smo vrsnu znanstvenicu, cijenjenu slavisticu, uglednu rusisticu i omiljenu profesoricu koja je i u visokoj životnoj dobi izazivala divljenje svojom zavidnom radnom energijom i usredotočenošću na znanstveni rad.

Akademkinja Antica Menac rođena je 11. srpnja 1922. godine u Splitu, gdje je završila osnovnu školu i realnu gimnaziju, maturiravši 1940. godine. Na Filozofskom je fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala slavistiku (A-predmet: Ruski jezik i književnost, B-predmet: Hrvatski jezik sa staroslavenskim, C-predmeti: Poredbena slavenska gramatika, Jugoslavenske književnosti, Talijanski jezik). Za vrijeme studija radila je kao korektorica, lektorica i novinarka u Slobodnoj Dalmaciji, a nakon studija kao urednica knjiga ruskih i hrvatskih autora u izdavačkome poduzeću Glas rada. Godine 1949. postaje asistenticom profesora Stjepana Ivšića na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu započevši svoju sveučilišnu karijeru u okrilju veli-

koga hrvatskog slavista. Desetljeće poslije, 1959., obranila je doktorsku disertaciju s temom iz poredbene sintakse naslovljenu Padežne i prijedložno-padežne sveze s vremenskim značenjem u hrvatskom i ruskom jeziku. Dvije godine nakon obranjene disertacije, 1961., izabrana je u zvanje docentice, 1966. u zvanje izvanredne profesorice, a 1973. u zvanje redovite profesorice. Gotovo četvrt stoljeća (1961. – 1985.) bila je predstojnicom Katedre za ruski jezik od osnutka Katedre 1961. do svojega umirovljenja 1985. Godine 1975. postaje član suradnik u Jugoslavenskoj (kasnije Hrvatskoj) akademiji znanosti i umjetnosti, 1981. izabrana je za izvanrednoga, a 1988. za redovitoga člana.

Antica Menac sudjelovala je izlaganjima na mnogim domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima, a njezini su radovi na hrvatskom, ruskom, njemačkom,

engleskom, poljskom i češkom jeziku objavljeni u hrvatskim i inozemnim znanstvenim časopisima i zbornicima sa znanstvenih skupova. Objavila je, samostalno ili u suautorstvu, četiri monografije, 15 rječnika, 18 udžbenika i priručnika, 79 znanstvenih radova, 10 stručnih radova, 21 uredničku publikaciju i 17 prijevoda s ruskoga jezika.¹ Vodila je pet znanstvenih projekata u Zavodu za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Leksikografski rad na području ruskog i ukrajinskog jezika, Istraživanje frazeologije u ruskom i hrvatskom književnom jeziku, Hrvatska frazeološka problematika, Kontrastivna analiza hrvatskog i ruskog književnog jezika i Kontrastivno proučavanje hrvatskog jezika prema stranim jezicima) i dva znanstvena projekta u Zavodu za lingvistička istraživanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (Proučavanje hrvatske frazeologije i Hrvatska frazeologija).

Nekoliko je područja koja su zaokupljala znanstveni interes Antice Menac. Neka su od njih više, neka manje zastupljena, ali ih sve povezuje duboko posvećivanje problematici o kojoj piše. Od sintakse, fonetike i fonologije, glotodidaktike, jezične povijesti preko leksikologije, frazeologije, leksikografije i frazeografije do kontaktne i kontrastivne lingvistike.

Na području sintakse, uz radove o hrvatskim sintaktičkim temama, osobito su ju zanimale rusko-hrvatske sintaktičke teme pa je iz toga područja objavila nekoliko zapaženih znanstvenih radova. Od tema iz fonetike temeljito je istraživala rusku intonaciju kontrastivno s hrvatskom te je svoja istraživanja također obznanila u nekoliko znanstvenih rasprava. Među fonološkim se temama zapaža istraživanje o naglasku anglizama u hrvatskom jeziku koje je objavila s akademikom Rudolfom Filipovićem. Od leksikoloških ju je tema osobito zaokupljala antonimija, i to pridjevska, kojoj je posvetila nekoliko radova. Međujezični dodiri, ponajprije ruski i hrvatski, kao i utjecaj engleskoga jezika na ruski i hrvatski također su našli mjesto u opusu Antice Menac. Jezična se povijest tek kratko dotaknula njezina interesa, no iz toga je područja objavila zapažen rad o jezičnim vezama Povaljske listine i staroruskih pisanih spomenika. Objavila je i nekoliko radova iz područja glotodidaktike o ulozi udžbenika ruskoga jezika kao stranoga u nastavnome procesu. Tomu treba dodati i autorstvo dvaju udžbenika ruskoga jezika sastavljenima po metodi Petra Guberine i Paula Rivenca, nekoliko srednjoškolskih udžbenika ruskoga jezika, osnovnoškolski udžbenik ruskoga jezika i dva priručnika namijenjena studentima rusistike.

Sudbonosni zaokret od sintaktičkih, fonetskih i fonoloških, leksikoloških te glotodidaktičkih tema u znanstvenoj zauzetosti Antice Menac zbio se točno prije pola stoljeća, 1970., kada je u prvome broju XVIII. godišta časopisa Jezik² objavila

¹ Opsežan životopis i cjelovitu bibliografiju Antice Menac sastavila je njezina suradnica i nasljednica Željka Fink-Arsovski u knjizi laureata Sedmoga hrvatskoga slavističkoga kongresa.

² A točno pola stoljeća nakon objave toga rada isti se časopis s poštovanjem sjeća velike hrvatske jezikoslovke.

nevelik, ali znamenit i ne znamo ni koliko puta citiran članak O strukturi frazeologizma. Bio je to uistinu početak kapitalnog poglavlja hrvatskoga jezikoslovlja koji je začela upravo Antica Menac utvrši put zagrebačkoj frazeološkoj školi oko koje će se okupiti brojni sljedbenici. Njezina su frazeološka polazišta utemeljena na ruskoj frazeološkoj teoriji i otpočeta usmjeravana kontrastivnim istraživanjima. Hrvatsku je frazeološku problematiku razmatrala u kontekstu frazeologije slavenskih i neslavenskih jezika, po čemu je hrvatska frazeologija postala prepoznatljivom i u slavističkoj i u europskoj frazeologiji.

Frazeološkim je istraživanjima Antica Menac posvetila gotovo pedeset godina, od prvoga objavljena rada 1970. do zadnjega iz 2016. u poodmakloj dobi, a može ih se sagledati u četirima razdobljima. Prvo razdoblje obaseže sedmo desetljeće 20. stoljeća i u njemu su istraživanja okrenuta ponajprije frazemaškoj strukturi i sastavnicama (fonetska riječ, skup riječi i rečenica), posuđenicama u ruskoj i hrvatskoj frazeologiji, klasifikaciji frazeologije, podrijetlu frazema (nacionalni i posuđeni frazemi) i stilskim razinama frazema. Korpus je frazema prikupljan iz književnih djela, usmene književnosti, znanstvenih publikacija, žargona i drugih izvora, a pokazao je da su u hrvatskome frazeološkom fondu najčešći razgovorni frazemi, potom stilski neutralni frazemi i uz njih vulgarizmi. Radom o frazeoshemama iz 1980. započinje drugo razdoblje frazeoloških istraživanja Antice Menac koje će potrajati do kraja osamdesetih godina 20. stoljeća. Tom razdoblju pripadaju radovi u kojima se susreću gramatika i frazeologija (radovi o genitivu i tipovi genitivnih sveza u ruskim i hrvatskim frazemima) te leksikologija i frazeologija (radovi o frazemaškoj sinonimiji u ruskom i hrvatskom jeziku, zajedničkim semantičkim grupama u frazeologiji europskih jezika). Treće je razdoblje započelo u zadnjem desetljeću 20. stoljeća, a završilo početkom 21. stoljeća. Tu se Antica Menac okrenula istraživanju frazema u književnome tekstu posvetivši se istraživanju frazeologije u starijoj hrvatskoj književnosti (frazeologiji Gundulićeva Osmana koju je istražila s Milanom Mogušem, potom Hektorovićeve Ribanja i ribarskog prigovaranja kao i Mažuranićeve Smrt Smail-age Čengića) i čakavskome dijalekatnom pjesništvu (frazeologija suvremenih bračkih čakavskih pjesnika koju je istražila s Mirom Menac-Mihalić). U tom se razdoblju osobito posvetila odnosu frazeologije i leksikografije (frazemi u različitim tipovima hrvatskih jednojezičnih rječnika, stilistička kvalifikacija u općim i frazeološkim rječnicima, frazeologija u Šulekovu Rječniku znanstvenoga nazivlja koju je istražila s Milanom Mogušem). Četvrto je razdoblje u istraživanju frazeološke problematike trajalo od početka 21. stoljeća do 2016. kada u dobi od 94 godine objavljuje zadnji rad. To razdoblje obilježavaju radovi o novim pojavama u hrvatskoj frazeologiji (koje je istraživala sa Željkom Fink), ali i okrenutost dijalekatnim frazeološkim temama koje je istražila samostalno ili s Mirom Menac-Mihalić (posebice splitskoj frazeologiji, frazeologiji splitskog talijanskog govora, frazeologiji bračkih čakavskih govora, rimi u frazeologiji hrvatskih narječja).

Usporedo s frazeološkim istraživanjima Antica Menac otvarala je put u frazeografiju u kojoj je također ostavila dubok trag kako na području dvojezične i višejezične tako i u području jednojezične frazeografije. Među dvojezičnim se i višejezičnim priručnicima osobito ističe frazeografska serija Mali frazeološki rječnici. U njoj se Antica Menac iskazala kao suautorica nekoliko dvojezičnih i dvaju trojezičnih frazeoloških rječnika s hrvatskim kao polaznim jezikom i kojim slavenskim (ukrajinski, ruski, češko-slovački, rusko-ukrajinski, poljski, slovenski) i neslavenskim (talijanski, francuski) jezikom kao ciljnim. Opsežniji dvojezičnik Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik (2011.) objavila je u suradnji sa Željkom Fink-Arsovski, Irinom Mironovom Blažina i Radovanom Venturinom. Na području jednojezične frazeografije suautoricom je zapažena Hrvatskoga frazeološkoga rječnika (¹2003., ²2014.) u suradnji sa Željkom Fink-Arsovski i Radovanom Venturinom.

Kontrastivna su istraživanja slavenske frazeologije Anticu Menac usmjerila kontaktnoj lingvistici kojoj se potpunije posvetila u zadnjemu desetljeću 20. i prvome desetljeću 21. stoljeća. Na tome je području objavila, samostalno i u suradnji s akademikom Rudolfom Filipovićem, niz zapaženih radova o adaptaciji anglizama u hrvatskom i ruskom jeziku usmjerujući se na transortografizaciju, transfonemizaciju, transmorfemizaciju i semantičku adaptaciju. Suradnja je dvoje akademika urodila zajedničkom monografijom *Engleski element u hrvatskom i ruskom jeziku* (2005.) u kojoj se kontrastivnom metodom analiziraju anglizmi u dvama slavenskim jezicima, prvom monografijom te vrste u hrvatskome jezikoslovlju.

Iako jezikoslovna zajednica akademkinju Anticu Menac percipira ponajprije kao vrhunsku znanstvenicu, valja istaknuti i njezino prevoditeljsko umijeće. Izvrsni su i zapaženi njezini prijevodi književnih tekstova na hrvatski jezik, posebice ruske proze (npr. Uspenski, Semjonov, Oleša) te ruske (npr. Jesenjin, Cvetajeva) i ukrajinske (npr. Ševčenko) poezije. Uredila je i nekoliko knjiga ruske proze i ukrajinske poezije, kao i nekoliko zbornika radova i većine frazeoloških rječnika kojima je suautoricom. Bila je i članicom uredništva znanstvenih časopisa, zagrebačkih Stranih jezika i Filologije te moskovskoga *Русский язык за рубежом*.

Plodna je znanstvenica bila omiljenom profesoricom mnogim naraštajima studenata rusistike na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a pod njezinim je mentorstvom obranjen niz diplomskih, magistarskih i doktorskih radova. Odgojila je i usmjerila velik broj uglednih znanstvenika s kojima je surađivala i objavljivala, a koji su nastavili razvijati njezine znanstvene inovacije. Kolege i suradnici posvetili su joj četiri publikacije – za 70. rođendan dvobroj časopisa *Filologija* (1992. – 1993., br. 20. – 21.), za 85. rođendan zbornik radova *Slavenska frazeologija i pragmatika* (2007.), za 90. rođendan zbornik *Stručak riječima ispunjen* (2012.), a za 95. rođendan monografija *Славянская фразеология в современных СМИ (публицистический дискурс)* (2017.).

Za svoj je rad akademkinja Antica Menac dobila nekoliko domaćih i međunarodnih nagrada i priznanja – medalju A. S. Puškina (1979.), Nagradu grada Zagreba

(1980.), nagradu „Božidar Adžija“ (1981.), državno odlikovanje Republike Ukrajine za zasluge u razvitku hrvatske ukrajinistike (2008.), Red Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića (2012.). Zadnju je nagradu, Povelju Stjepana Ivšića, koja nosi ime profesora pod čijim je okriljem prije sedamdeset godina započela znanstvenu i sveučilišnu karijeru, dobila pola godine prije smrti na Sedmome hrvatskome slavištičkome kongresu održanu od 25. do 28. rujna 2019. u Šibeniku.

Akademkinja Antica Menac pripada svestranim znanstvenicima staroga kova, široko obrazovanom i dobro upućenom naraštaju hrvatskih jezikoslovaca druge polovice 20. i prvih dvaju desetljeća 21. stoljeća. Krasila ju je sustavnost, ozbiljnost, organiziranost i temeljitost u znanstvenim istraživanjima, a uljudnost, suptilnost i odmjerjenost u akademskoj komunikaciji te ljubaznost, pažljivost i srdačnost u osobnoj komunikaciji. Ostavila je snažan i trajan pečat u hrvatskome i slavenskome jezikoslovlju koji će malo tko uspjeti nadmašiti.

Bernardina Petrović

U SPOMEN JOSIPU MATEŠIĆU

(4. rujna 1927. – 25. ožujka 2020.)

 Josip Matešić rodio se 4. rujna 1927. g. u Kaptolu kod Požege u Slavoniji kao drugo dijete seoske obitelji. Pohađao je klasičnu gimnaziju u Zagrebu. Nakon mature studirao je slavistiku na Sveučilištu u Zagrebu gdje su mu profesori bili istaknuti hrvatski filolozi Josip Hamm, Antun Barac, Josip Badalić, Mate Hraste, Stjepan Ivšić. Godine 1953. završio je studij s najvišom ocjenom, a već 1954. primljen je na matični fakultet kao asistent. Sljedeće je godine provodio na različitim studijskim boravcima u Zapadnoj Njemačkoj. Od 1957. do 1959. studirao je slavistiku, istočnoeuropsku povijest i germanistiku kao stipendist na sveučilištima u Münsteru i Erlangenu, a profesori su mu bili Dietrich Gerhardt, Wilhelm Lettenbauer, Jost Trier i Hans von Rimscha. Školske godine 1958./1959. predavao je južnu slavistiku kao honorarni predavač u Erlangenu gdje je 1959. g. doktorirao s temom Erlangenski rukopis starih srpskohrvatskih narodnih pjesama (Die Erlanger serbokroatische Liederhandschrift). Doktorat je objavljen 1959. u Münchenskoj izdavačkoj kući Kubon & Sagner. Nakon povratka na Sveučilište u Zagrebu 1962. napreduje u zvanje docenta.

Od 1963. do 1967. lektor je na slavistici Sveučilišta u Gießenu gdje je radio na Povratnom/odostražnjem rječniku srpskohrvatskoga jezika (Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen) koji je u cijelosti akcentuiran. Taj dvotomni rječnik, objav-